

Miljenko Stojić

Ekskluzivni feljton: Svjedočim da su komunističko-četnički zločini u Slunju nadahnuli poemu „Jama“

Ubili su osmeročlanu obitelj Mravunac

O poemi »Jama« Ivana Gorana Kovačića puno se govorilo i još se govori. Komunisti su nam neprestano utuvljivali u glavu da ona opisuje grozne ustaške zločine. Međutim, isto se tako uvijek potihom šaputalo da to nije istina. Nažalost, dovoljno dokaza nije bilo sve do ovih dana. Posredstvom fra Andrije Nikića do mene je stigao kraći tekst Dragana Hazlera o komunističkom ubijanju u slunjskom kraju, Ivanu Goranu Kovačiću i Vladimiru Nazoru, poemi »Jami«...

Ivan Goran Kovačić među partizanima

Pročitao sam ga u jednom dahu i zamolio gosp. Dragana da napiše sve što zna. On je to s radošću učinio. Pročitao sam naravno i taj prošireni tekst i ostao zapanjen novim spoznajama. Uopće mi nije jasno zbog čega se u hrvatskoj javnosti o tome do sada nije šire govorilo, a

moglo se dosta toga učiniti jer su određeni dijelovi Hazlerovih prisjećanja bili na dohvat ruke. No, sad što je tu je. Dopustimo Hazleru da nam posvjedoči o tim strašnim ratnim danima. Prije toga, ipak, spomenimo još i sljedeće. Kovačić u svojoj poemi »Jami« nigdje ne spominje ustaše, nego općenito govori o strašnoj zloći čovjeka prema čovjeku. Tek na kraju ljigavo propagandistički govori o uzvišenim partizanima zbog čega uzorno napravljeni pjesnički uradak gubi na svojoj kakvoći. A žrtve u poemi jesu zapravo slunjsko-hercegovačka mladost. Međutim, neka Hazler

nastavi o svemu tome.

Umjesto uvoda

Ovaj dokumentarni prilog koji slijedi bavit će se uglavnom predratnim i ratnim zbivanjima u Slunju i u Slunjskome kotaru do dolaska Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića na »oslobođeni teritorij«. To se dogodilo 29. prosinca 1942., samo jedan dan iza nasilne smrti koju su počinili u Slunju »narodni osloboditelji« na hrvatskom vitezu Juri Francetiću i domobranskom zastavniku, zrakoplovnom pilotu, Miji Abičiću. Teško izranjavanoga Juru Francetića su četniko-partizani dotukli, a Miju Abičića su živoga, zajedno s mrtvim Francetićem bacili u bezdanu pokraj bunara u selu Močile, nedaleko Slunja.

Taj strašni zločin zavio je u crno ondašnji gradić Slunj, kojeg je već drugog dana potreslo još jedno zlo: dolazak Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića k četniko-partizanima.

O ratnim i drugim zbivanjima u Slunju, u Slunjskome kraju i u

Jure Francetić

Hrvatskoj s

naglaskom na četničko-partizanska zločinstva danima su govorile Vladimiru Nazoru i Ivanu Goranu Kovačiću sestre, umirovljene učiteljice, Jelena i Lucija Cindrić, za vrijeme stanovanja u njihovoj kući, kad su pjesnici došli na »oslobođeni teritorij«.

Po svemu sudeći Nazor nije prihvaćao lekcije o »osloboditeljima«, koji su oslobađali ljude od života i imovine ponašajući se poput ljudoždera i vandala. To se ne bi moglo reći za Ivana Gorana Kovačića, koji je iz prvih doživljaja i iz lekcija od učiteljica stvarao sebi sliku o svemu što je vidio, doživio i čuo o »raju«, kojega su instrumentarijem zločinstava, stvarali »osloboditelji« za sebe.

Sve što slijedi o četničko-partizanskim zločinima u ovom dokumentarnom prilogu je iz osobnog pamćenja autora, iz važnih zapisa onoga vremena i brojne pojedinosti potječu upravo od slunjskih učiteljica Jelene Cindrić, udane i obudovljene Hübscher i njezine mlađe sestre Lucije Cindrić. U daljnjem pisanju ću obadvije učiteljice spominjati pod neudatim prezimenom Cindrić, jer su ih Slunjani takovima nazivali.

Radi jasnije slike o četničko-partizanskim zločinstvima u Slunju i u Slunjskome kotaru predstaviti ću u prilogu predratno četništvo ka kojemu su se početkom i tijekom rata pridruživali komunisti pa su tako nastali četniko-partizani, partizani, NOB, JNA...

Komunistički val bijega iz gradova u šume uslijedio je nakon 21. srpnja 1941., kad je nacifašist Adolf Hitler ratom napao svoga komunističkog prijatelja Josifa Visarionoviča Staljina.

Gdje bude potrebno tijekom pisanja navodit ću podatke iz odgovarajuće literature.

Četnici u Slunju i Slunjskome kraju

U Slunjskome kraju, točnije označeno u bivšem Slunjskome kotaru uoči Drugog svjetskog rata s oko dvije trećine Hrvata i jedne trećine Srba i posrbljenih Vlaha, četnici imaju svoju dugu povijest, malne sličnu onoj u Srbiji. Najvažnije je za ovu raspravu reći da su četničke organizacije bile za vrijeme Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije ne samo legalne, nego ih je država svestrano pomagala: ustrojstveno, izobrazbeno, novčano, materijalno i napose oružjem, strjeljivom i drugim vojnoratnim potrebštinama.

Od 1937. srbski četnici su fašističko civilno i vojno ustrojstvo

Od sporazuma Milana Stojadinovića (1937.) s Adolfom Hitlerom i Benitom Mussolinijem Kraljevina Jugoslavija i četnici u njoj postaju fašističko civilno i vojno ustrojstvo i takovi ostaju – javno ili prema prilikama prikriveno – tijekom čitavog Drugog svjetskog rata i u poraću svo do sada. Takovim fašistima su se zajedno s komunistima pokazali u srbskome agresivnom, genocidnom, pljačkaškom i vandalskom ratu na Hrvatsku (na BiH i Kosovo) 1991. – 1995. Slične ambicije po recepturi velikosrbske ideologije njeguju četnici u Hrvatskoj i sada, ali je politika Republike Hrvatske prema tome srbskofašističkome zlu slijepa, nemarna, neodgovorna i čak tolerantna. Svjedoci smo četničko-fašističkih i komunističkih jubilarnih derneka u Petrovoj gori, Brezovici, u Veljunu, u Srbu, u Borovu, u Kumrovcu i drugdje...

Ne ulazeći ovdje u četničko brutalno ponašanje prema Hrvatima u Slunjskome kraju od 1935. naovamo, o čemu ima dosta podataka u knjizi Vjećeslava Holjevca: »Zapisi iz rodnoga grada«, Zagreb 1972., valja reći da su četnici u Slunjskome kraju započeli oružanu borbu protiv Hrvatske već 10. travnja 1941., tj. na Dan proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Toga dana je četničko-fašistički protkana divizija Jugoslavenske vojske pod vodstvom srbskog generala Dragutina Antića krenula na Slunj da se ušanči u ratne fortifikacije, koje je na lijevoj obali rijeke Korane izgrađivala Jugoslavenska vojska u predratnim godinama. Slunjanima su taktikom Davida protiv Golijata razoružali čitavu diviziju Jugoslavenske fašističko-četničke vojske. U tome veledjelu veliku su pomoć Slunjanima pružili Hrvati iz Jugoslavenske vojske koji su prešli k Slunjanima i zadržali se u Slunju nekoliko dana, a ostali vojnici – Srbi i Slovenci – bili su razoružani i odmah pošiljani u njihove zavičaje. Zarobljene srbske oficire su Slunjanima predali nadležnim službama u Karlovcu. O ovome prvom ratnom događaju u Slunju postoje podatci u sačuvanome Dnevniku vlč. Ivana Nikšića, dekana Dekanata slunjskoga.

Četnički napad na Slunj, 12. travnja 1941.

Dana 12. travnja je oko 700 četnika iz Srbije i Crne Gore, s pridruženim četnicima iz srbskih i vlaških sela Slunjskog kraja (Primišlje, Raletina, Tobolić, Tržić i Veljun), naoružanih do zuba napalo hrvatsko mjesto Slunj, koji se je jedva obranio. Taj dan bi četnici trebali slaviti kao dan svoga ustanka, a ne onaj komunistički u Petrovoj gori 22. lipnja i fašističko-četnički u Srbu 27. srpnja 1941.

Uz moje osobno sjećanje toga strahovitog četničkog napada na Slunj, nalaze se opisani detalji u dokumentarnoj knjizi Ivana Strižića: »Žrtvoslov Slunjskoga kotara«, Slunj – Zagreb, 2005. Iz osobnog pamćenja, čak iz očevida, znadem da je bilo mrtvih i ranjenih na obadvije strane. S mojim vršnjacima bio sam na svoj način sudionik u obrani Slunja protiv srbskih fašističkih četnika. Prvo, do zaklonjenog mjesta nosio sam, zajedno sa slunjskim dečkima, strjeljivo hrvatskim braniteljima. Drugo, nakon pobjede Slunjana, kojima su uz spomenute hrvatske vojnike iz Antićeve divizije, došli u pomoć i hrvatski vojnici, povratnici iz ličkih vojarna, srbsko-fašistički četnici su se razbježali u okolne šume i ostavili svoje mrtve. Budući da sam znao dobro ćirilicu, čitao sam za starije Slunjane i predstavnike nove vlasti pisma pronađena kod šestorice poginulih četnika. Petorica su bila iz Srbije, a šesti iz Crne Gore, iz Pljevlja. Zvao se je Vojo Vujadinović. Svi su sahranjeni u slunjskome Pravoslavnom groblju, što dokazuje korektan odnos pripadnika Nezavisne Države Hrvatske prema mrtvima s neprijateljske strane.

Poraženi četnici su se zadržali po šumama oko Slunja i u srbskim selima te nastavili s raznim zločinima na prometnicama, sjećom telefonskih stupova, pljačkom, mučenjem i ubijanjem prolaznika, putnika i pastira na pašnjacima.

Fašistički srbski četnici i k njima pridošli komunisti bili su isti

Već na početku ovoga dokumentarnog priloga koji slijedi, treba reći da su u Slunjskome kraju do kapitulacije Italije, 8. rujna 1943., srbski fašistički četnici i k njima pridošli komunisti (pretežno Hrvati!) bili udružena šumska banda. Doduše, znali su se ponekad međusobno svaditi kao i sve srodne terorističke bande, ali vrlo rijetko oružano sukobljavati. Njihovo odmetanje i opredjeljenje u četnike i partizane kao i međusobni sukobi započinju kasnije (u drugoj polovici 1943.) i nastavljaju se napose na relaciji Slunjski kraj i Plaščanska udolina od kapitulacije Italije 8. rujna 1943. pa nadalje. Tada su plaščanski četnici, kojima je vrhovni komandant bio slunjski Srbin Đuro Vujnović, do nogu potukli, dotada sestrišku 3. brigadu, kordunaških četniko-partizana.

Srbsko fašističko četništvo u hrvatskome mjestu Slunju

Za naprijed spominjano srbsko fašističko četništvo u Slunju i Slunjskome kraju moram navesti barem jedan kompleksni primjer, kako slijedi.

Uoči i početkom Drugog svjetskog rata u kotarskome mjestu Slunju s jedva oko 1.500 žitelja, bilo je šest domorodačkih obitelji koje su sebe smatrale Srbima, a ostali domorodački žitelji su bili Hrvati. Ovdje ne ću ulaziti u pitanje većeg broja koloniziranih Srba iz Srbije i tzv. Solunaša, koje je Karađorđevićeva SHS i Jugoslavija naseljavala u Slunjski kraj i uvodila u sve službe, napose u žandarmeriju, financijske službe, na čelna mjesta malne svih institucija uključujući nastavnike i ravnatelja Građanske škole, kao izrazitog velikosrbskog četnika Dušana Vitasa.

Četnički vođe u Slunju su bili Dmitar Dragaš, Dušan Vitas i Đuro Vujnović

Kako sam najavio, ostajem samo kod domorodačkih Slunjskih Srba, posebice kod slunjskog Srbina imenom Dmitar Dragaš. Kod njega je bila srbsko-fašistička četnička središnjica za čitav Slunjski kotar, golemo skladište oružja, strjeljiva i drugog ratnog materijala, iz kojeg su se snabdjevale četničke podružnice u srbskim i vlaškim selima i održavala četnička sastajališta, nedjeljom i četvrtkom (sajmeni dan u Slunju).

Čuvar i zbrinjavatelj oružja u tom srbsko-fašističkom četničkom skladištu u samom središtu Slunja bio je jedan plaćeni Hrvat, Pero Potnar. Iz toga skladišta su se snabdjevale oružjem i strjeljivom sve srbsko-fašističke četničke organizacije i vojne postrojbe na prostoru Slunjskog kotara.

Spomenuti oružar u srbsko-četničkom skladištu Pero Potnar umro je 2000. i za života sproveo sam brojne sate u razgovoru s njim. Iz svega izdvajam samo ovo: »Za vrijeme mira oružje, strjeljivo i druge ratne potrebštine su stizale u četničko skladište iz Srbije, a za vrijeme rata oružje i strjeljivo dopremali su Talijani u to četničko-fašističko skladište...«

Iz ovoga je kristalno jasno da su talijanski fašisti i četniko-partizani bili saveznici. O tome ima obilje

dokumentarnih dokaza, napose iz savezništva talijanskih fašista s četnicima Draže Mihailovića, popa Momčila Đujića i plaščanskih fašisto-četnika. Opće je poznato da se četniko-partizani nisu borili (ili vrlo rijetko) protiv talijanskih fašista, nego su zajednički rušili Nezavisnu Državu Hrvatsku, progonili i ubijali Hrvate. To je bila velikosrbska ideja u sprovedbi, sa svim oblicima zločinstava protiv Hrvata, koju je uvijek pomagala talijanska politika i vojska.

Pokolj 8-eročlane hrvatske obitelji Mravunac 5. svibnja 1941.

Zajedničkim zločinstvom, srbsko-fašistički četnici i komunisti su izvršili pokolj 8-eročlane hrvatske obitelji Jose Mravunca, mlinara, na Korani u Hrvatskome Blagaju, 5. svibnja 1941. Četničko-komunistički zločin je izvršen samo 25 (dvadeset pet) dana nakon proglašenja Nezavisne države Hrvatske, kad još nitko nije dirao ni Srbe ni komuniste. Jedina preživjela, tada 13-godišnja Milka Mravunac, nekoliko svjedoka i istražitelji iz Prijekog suda NDH identificirali su počinitelje zločina, njihove pomagače i pljačkaše imovine poubijane obitelji Mravunac. Identificiran je i glavni organizator toga zločina, pop Srpske pravoslavne crkve u Veljunu Branko Dobrosavljević.

Njih 27 (dvadeset sedam) je Pokretni prijeki sud NDH iz Zagreba osudio na smrt, a osmoricu na zatvor. Smaknuće ovih zločinaca izvršio je 9. svibnja 1941. strjeljački vod Maksa Luburića.

Ovi srbsko-fašistički, četnički i komunistički zločinci imaju Spomen-kosturnicu u Veljunu, uz glavnu prometnicu s izmišljenim brojem od 528 žrtava ustaškog terora, a nedužne hrvatske žrtve četničkog terora, poklana obitelj Mravunac, nemaju javni spomenik. Na čast ministru kulture Boži Biškupiću i ostalim dužnostnicima Republike Hrvatske!

Talijani, četnici i komunisti tamane hrvatski puk

Rat je najveće zločinstvo, koje sprovode ljudi

Ovdje ću samo spomenuti da su zajednička zločinstva jugoslavensko-srbskih žandara i lokalnih četnika nad hrvatskim seljacima u Slunjskome kraju započela već 1935. naovamo. O tome znademo mi, još živi stariji ljudi. Ta zajednička zlodjela žandara i četnika u selima Slunjskog kotara prije Drugog svjetskog rata, spominje i opisuje Vječeslav Holjevac u svojoj knjizi »Zapisi iz rodnog grada«, Nakladni zavod MH, Zagreb 1972.

Vječeslav Holjevac iziskuje.

Zatim slijede četnička i pridružena im partizanska zločinstva nastavljena tijekom čitavog Drugog svjetskog rata i u poraću.

Ne treba tajiti niti osvetnička zločinstva druge strane u ratu i bit će navedena u drugoj raspravi, a ovdje, koliko to istina usporedbe i osvete

Radi povijesne istine, a ne radi umanjivanja zločinštava od svih vojnih ustrojstava, mora se reći da su zločinstva četniko-partizana u Slunjskome kraju neizbrojiva i malne u svima zločinstvima prvi zločin su počinili srbsko-fašistički četnici i četniko-partizani, a onda je uslijedila osveta od strane oružanih pripadnika Nezavisne Države Hrvatske.

Srbsko-fašistički četnici i pridruženi im komunistički partizani ubijali su Hrvate radi ostvarenja Velike Srbije na hrvatskome prostoru. To je bilo programirano u svim četničkim planovima, a napose u onima srbsko-fašističkog četničkog stratega Stevana Moljevića i Draže Mihailovića.

Komunistički partizani pod vodstvom samozvanog maršala Tita ubijali su ljude po Lenjinovoj doktrini: »Tko nije s nama taj je protiv nas! Jednostavnije je ubijati nego istraživati!« Titovi četniko-partizani su na toj Lenjinovoj doktrini skladali svoju zločinačku pjesmu: »Narod s nama // Koj' je prot nama // S njim ćemo pod pete...«

Talijani su u Slunju s prekidima od 17. travnja 1941. do 6. travnja 1942.

Razne talijanske postrojbe navraćale su se u Slunj tijekom 1941. Zapovjedništvo od (redom) ovih vojnih postrojba: Cavaleria, Biciklisti, Berselieri i Fašisti je bilo u velikoj jednokatnoj zgradi

srbsko-fašističkog četničkog vođe Dmitra Dragaša.

Dobro je poznato da su Talijani plijenili oružje od Hrvata, ali nisu Srbima oduzimali četničko oružje iz skladišta, nego su ga još obogaćivali strojnicama, lakim minobacačima, strjeljivom, odorama i hranom.

Četnički poglavica Dmitar Dragaš i ostali domorodački slunjski Srbi, malne svi četnici, paradno su stajali pri jutarnjem dizanju talijanske zastave na jarbol i pjevali: »Per Duce, per Patria, per Re...«

U tome i u drugim talijanskim ceremonijalima nisu sudjelovali slunjski Hrvati.

Za razliku od svestrano dobrog odnosa Talijana prema Srbima u Slunju, nijedna od spomenutih talijanskih postrojba nije uspostavljala prijateljske odnose s Hrvatima niti Hrvati s njima. U detalje se ovdje ne može ulaziti jer je to polje pisanja za podeblju knjigu.

Spomenuti srbsko-fašistički četnički vođa Dmitar Dragaš, vrijedi i za druge slunjske Srbe napose za Milana i Đuru Vujnovića, malne su svakog dana (obično pred večer) odlazili u srbsko-vlaško selo Zbjeg na sastanke s tamošnjim četnicima. Za ove susrete mogu tvrditi jer ih je put vodio kroz naše polje pa smo ih vidjeli. Ponekad je moj otac Joso Hazler pitao Dmitra Dragaša: »Kuda ideš u noć?« Dmitar je obično odgovarao da ide ubirati dugove od seljaka, koji su četvrtkom (sajmeni dan u Slunju) pili na veresiju u njegovoj gostionici. Razlog je, dakako, bio četnikovanje u srbskim selima: Zbjegu, Mrzlome Polju, Toboliću i suradnički sastanci s četnicima iz Plaškoga... Dokumentarno se znađe da je tijekom čitavog rata Đuro Vujnović iz Slunja bio glavni četnički komandant u Plaškome, a poslije rata je sve do smrti četnikovao kao emigrant u Parizu.

Četnici su imali miroljubivi odnos s komunistima

Miroljubivi odnos između srbsko-fašističkih četnika i komunista je za razumjeti. Komunisti, uglavnom Hrvati, bježali su iz gradova u šume nakon Hitlerovog napada na Staljinov Sovjetski savez 22. lipnja 1941. Pridošli komunisti su bili u manjini i htjeli ne htjeli morali su se podrediti srbsko-fašističkoj četničkoj većini. To im nije padalo teško jer su se obadvoji borili za Jugoslaviju, a ideologiju su prepustili vremenu. Povezivala ih je i zajednička borba protiv Nezavisne Države Hrvatske.

Vladimir Bakarić i Vladimir Nazor

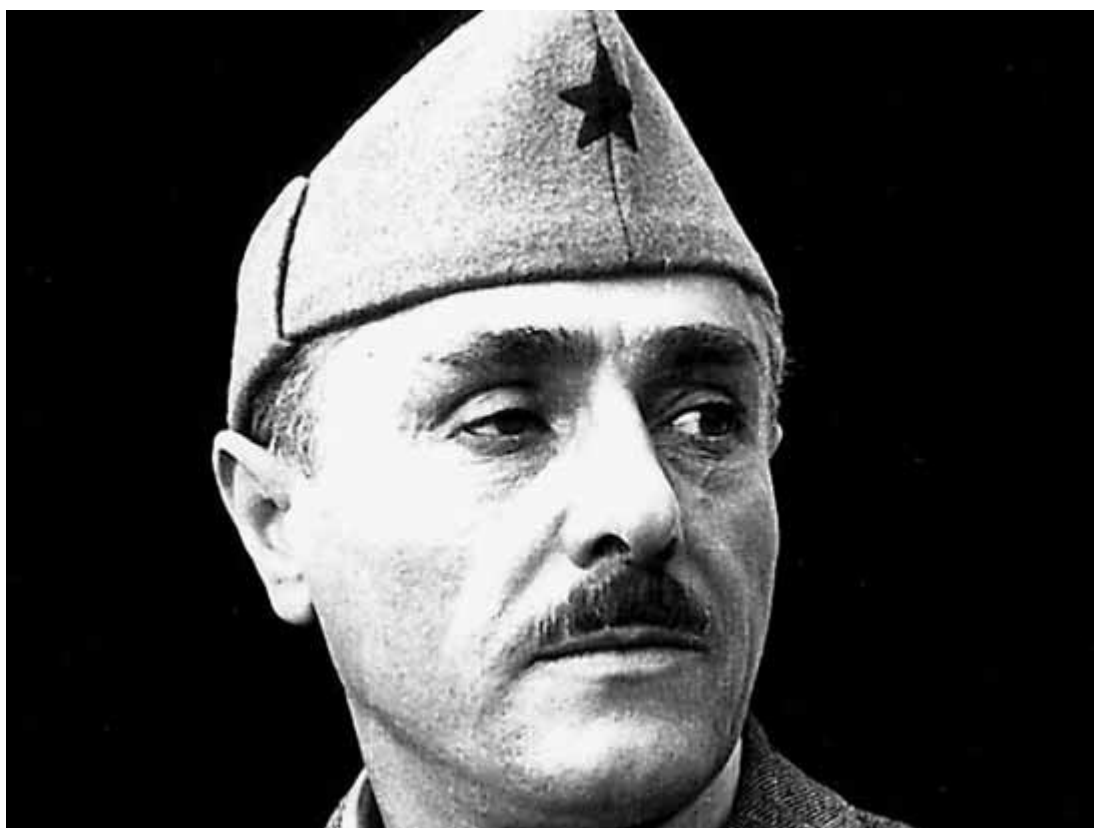
Poneke nesuglasice, svade i neznatne sukobe sa srbskim fašističkim četnicima običavali su tu i tamo izazvati poneki (ne svi!) od hrvatskih komunista prispjelih u Slunjski kraj (Vjekoslav Afrić, Vladimir Bakarić, Robert Domani, Andrija

Hebrang, Nada Galjer, Vilim Galjer, Mile Gračan, Veco Holjevac, Pante Katić, Slavko Markon, Fanika Milašinčić, Joža Milašinčić, Stjepan Milašinčić, Jelka Milinković, Pero Milinković, Slavo Obajdin, Ivo Lola Ribar, Ivo Rukavina, Ivo Vejvoda, Toma Žalac...).

Hrvatski komunisti Afrić, Hebrang i Žalac nisu bili zločinci

Na ove hrvatske komuniste valja gledati različito. Prvi među spomenutima, Afrić, bio je glumac i ne spada u zločince. To se isto može reći i za posljednjeg po abecedi, učitelja i kasnije doškolovanog srednjoškolskog profesora, Tomu Žalca koji je iz domobrana prešao u partizane. Za njih se znade da su često puta spašavali Hrvate od četničko-partizanskih zločinaca.

Njima srodan bio je hrvatski komunist Andrija Hebrang koji je zabranjivao ubijanje zarobljenika iz redova svih protivničkih vojska. Napose je zabranjivao ubijanje hrvatskih vojnika: domobrana, oružnika i ustaša, koje su kao zarobljenike u Slunjskom kraju bez milosti ubijali četniko-partizani dok se tome nije suprotstavio Hebrang. Zbog takvog stava i ponašanja dolazio je Andrija Hebrang tijekom rata u sukob s Milovanom Đilasom, s Mošom Pijadom i s najvećim zločincem, samozvanim šumskim maršalom Titom.

Većina hrvatskih komunistata su ratni zločinci prema vlastitome narodu

O ostalim spomenutim komunistima se ne bi moglo reći ništa pozitivno, nego ih svrstati u ratne zločince po zapovjednoj i po izvršnoj odgovornosti. Najistaknutiji među takvima su diverzanti na zagrebačku

Andrija Hebrang

poštu u Jurišićevoj ulici, 14. rujna 1941. Od njih četvero glavnih izvođača zločina na pošti: Josip Čuljat, Nada Galjer, Vilim Galjer i Slavko Markon, samo Čuljat nije ostavio nikakvog zločinačkog traga u Slunjskome kraju, zvanome Kordun. Zločinac Vilim Galjer, koji je bio glavni sudionik uništavanja telefonske centrale u Zagrebu, pri čemu je bilo ranjavanja i smrti nedužnih poštanskih službenika, nastavio je svoje zločinstvo po selima Slunjskog kraja i susjedne Bosanske krajine. Poginuo je kao komandir četničko-partizanske čete tijekom ožujka 1942. u jednom napadu na sela Šturlić u Bosanskoj krajini i na Furjan u Slunjskome kraju (Zbornik 18, HAK, Karlovac, 1989.). Njegova udovica Nada Galjer istakla se je po brojnim zločinstvima. Vrhunac njenog zločinstva jest to što je 15. studenoga 1942. zajedno sa Srbinom Mješinom Kukićem dala zazidati 22 živa ranjenika u dvorišnoj zgradi Nikole Neralića u Slunju. To su bili mladi hrvatski vojnici, ranjeni ustaše iz X. bojne, poglavito dečki iz Hercegovine i petorica iz Slunjskog kraja.

Među četničko-partizanskim zločincima u »prvome oslobođenju Slunja« najveći je bio Čanica Opačić. On je bio glavni sudac u tzv. »Narodnome sudu«, u kojem se sudilo Hrvate samo na smrt.

Hrvatski komunisti su postupno mijenjali četnički naziv u naziv partizani

Neki od hrvatskih komunista su dolaskom u šume »na slobodni teritorij« postupno razbijali četničko-fašistički duh u redovima srbskih i vlaških banda, ali mržnju na sve hrvatsko nisu iz njih iskorištili, jer su se i oni kao komunisti borili protiv Hrvatske. Za srbsko-fašistički četnički i komunistički savez ima bezbroj primjera u Slunjskom kraju, napose u Blagaju i Glinicama, u susjednoj Lici, prije i napose nakon tzv. ustanka u Srbu i drugdje po Hrvatskoj. Poznata su četnička razaranja nekoliko hrvatskih sela u Lici i ubojstvo hrvatskog komunista Marka Oreškovića već početkom rata. Od istaknutih Hrvata ubijen je pjesnik Ivan Goran Kovačić. Njega su ubili četnici 1943., a daljnja ubijanja Hrvata od četniko-partizana po čitavoj Hrvatskoj tijekom rata s krunom u tragediji Bleiburga su neizbrojiva.

Jedan od četniko-partizana, Srbin Simo Dubajić hvali se da je ubio trideset tisuća Hrvata i žali što nije još više. Dubajić se u svome zločinstvu čak točno izražava, jer u samohvali kaže da je ubio više od 30.000 Hrvata, koje navodi pod nacionalnim imenom, a ne pod nazivom ustaša. Republika Hrvatska daje i danas visoke mirovine »zaslužnim« četniko-partizanima – ratnim zločincima, kojih je na mirovinskome popisu 47.000. Nijedan od ovih ratnih četniko-partizanskih zločinaca nije osuđen za svoja zlodjela niti od pravosuđa Republike Hrvatske ni kroz sprovedbu Deklaracije Europske Unije za lustraciju komunizma i komunista u Republici Hrvatskoj.

Kovačićev i Nazorov dolazak u partizane

Krajem 1942/1943. Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić dolaze u Slunj

Prema podacima iz komunističke literature, Zbornik 18, HAK Karlovac, str. 739. piše da su pjesnici Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić krenuli iz Zagreba 29. prosinca 1942. i prešavši Savu i Kupu preko Gvozda (onda Vrginmosta) stigli u Slunj. Već na zadnji dan stare godine su zagrebački bjegunci bili u Slunju.

Osnovni biografski i drugi podatci o Kovačiću i Nazoru

Hrvatski pjesnik Ivan Goran Kovačić (Lukovdol, 21. ožujka 1913.) našao se zajedno s mnogo starijim pjesnikom Vladimirom Nazorom (Postire, 30. svibnja 1876.) u Slunju već 31. prosinca 1942. Ovo sam ponovio iz točnog pamćenja i jednog zapisa, jer u literaturi o pjesnicima nema datuma o njihovom dolasku i duljini boravka u Slunju, a meni je to poznato.

Na putu od Zagreba do Slunja Vladimir Nazor je već počeo sa svojim ciklusom »Pjesme partizanke« i prva među njima je bila »Čamac na Kupu« i »Majka pravoslavna«. Zatim slijede: Razgovor s mrtvima, Krutim se, Slovo na kamenu, Časovi klonuća, Crvena zvijezda, Pjesma o pesti, Mitraljeza, Titov »Naprijed«, Na Vučevu, Radost... Veći broj svojih pjesama objavio je Vladimir Nazor već 1943. u zbirci »Pjesme partizanke«.

Osim pjesama Nazor vodi dnevnik što ga naziva »S partizanima«. Započeo ga je pisati 10. siječnja 1943. u Bihaću i završava ga 28. svibnja iste godine na Durmitoru. Ovaj je dnevnik, književno rečeno, nastavak Nazorovih »Večernjih bilježaka«.

Pored stihova i dnevnika Nazor je pisao i političke članke, držao političke govore. Svoj prvi govor održao je u Slunju, zatim u Bihaću i drugdje.

Ni u Nazorovoj radnoj biografiji niti u drugoj literaturi o njemu nema datuma držanja toga govora u Slunju. Prema mojemu dobrom pamćenju to je bilo 2. siječnja 1943. u dvorani slunjske Osnovne i Građanske škole. Taj datum bio je zapisan i na pozdravnome govoru što ga je sam Nazor napisao. O tome slijedom ovog priloga.

Vladimir Nazor i I. G. Kovačić su imali u pratnji štićenika – komesara

Za razliku od vrlo govorljivoga Vladimira Nazora, Ivana Gorana Kovačića sam upoznao kao vrlo šutljivoga. Nije on bio niti pjesnički toliko aktivan kao Nazor. Nije nastupao niti kao govornik u Slunju niti u razgovoru s ljudima, a u literaturi o Ivanu Goranu Kovačiću piše Vlatko Pavletić (Pet stoljeća hrvatske književnosti, svezak 135) »da su zapisi o njegovim aktivnostima u partizanima nestali«. O tome neka prosuđuju književnici, pjesnici i povjesničari. Osobno ne vjerujem u gubitak Goranovih zapisa, kako piše Vlatko Pavletić, jer su tijekom 1943. četniko-partizani objavljivali u svakome mjestu pa i selu nekakav dnevni listić i tjednik i sve bi bilo zapisano u tim publikacijama. U Slunju su izdavali strojopisom tiskani i šapirografirani list »Partizan« i nekoliko Zidnih novina. Izlazila su i barem dva poznata glasila »Borba« i »Vjesnik«. Da je bilo Goranovih zapisa, pjesama, govora i dnevnika, osim »Jame«, to bi se našlo i sačuvalo na stranicama spomenutih i

drugih publikacija, isto kao što je slučaj s Nazorovim umotvorinama.

Ivan Goran Kovačić je bio veća zagonetka nego Nazor

Moj osobni dojam zasnovan na nezadovoljnom izgledu i šutljivosti ukazuje da Ivan Goran Kovačić nije bio oduševljen svojim dolaskom u partizane. Možda je on svoj odlazak »na oslobođeni teritorij« želio, ali se je u toj četničko-partizanskoj slobodi vrlo brzo razočarao. Tako su se o Goranu izjašnjavale i vrlo iskusne sestre učiteljice Jelena i Lucija Cindrić, kod kojih su nekoliko dana stanovala obadvojica došljaka.

Tu kod sestara Cindrić nisu imali u pratnji komesara, nego ih je ispred kuće čuvao stražar. Ovo je jako važno, jer su bez nazočnosti komesara učiteljice Cindrić mogle Nazoru i Goranu slobodno govoriti o četničko-partizanskim zločinima.

Poema »Jama« Ivana Gorana Kovačića

Goran je svoju pjesničku veličinu u partizanima zasvjedočio potresnom poemom »Jama«. On je u njoj najprije naturalistički preciznom i razgovjetnom naracijom ispričao zločin kao strašnu vjerodostojnu realnost. Najistaknutiju inspiraciju je dobivao iz viđenoga, čuvenoga i doživljenoga upravo u Slunju.

Putanja opisana »Jamom« vodi čovjeka iz života u smrt i ponovo ga vraća životu u apotezi duhovne ljepote pjesme koja njemu slijepom, nadoknađuje izgublenu fizičku svjetlost. Poema »Jama« je prema pjesničkome kriteriju savršeno oblikovano djelo, tradicionalno oblikom, ali moderno egzaktnom asentimentalnom vizijom života kao borbe i okrutnosti (Vlatko Pavletić).

Kao pisatelj ovog dokumentarnog priloga, budući da sam nepjesnik, neknjiževnik i nepovjesničar, najmanje sam pozvan i najmanje mjerodavan ulaziti u ocjenu Goranovog pjesništva. To nije niti svrha ovog pisanja, nego osvrt na moje osobno poznanstvo s Ivanom Goranom Kovačićem u društvu s Vladimirom Nazorom, u Slunju, početkom 1943., tijekom 4-5 dana. K tome, osjećam potrebu iznijeti postavku o svome osobnom uvjerenju,

da je Ivan Goran Kovačić mogao dobiti inspiraciju za potresnu poemu »Jamu« baš u Slunju.

To bi se moglo reći i za njegovu prvu pjesmu napisanu u proljeće 1943. pod naslovom »Naša sloboda«, od koje prva kitica glasi:

**»Sloboda ždere meso i krv guta,
Sloboda noge krši, lomi ruke.
Darovi njeni, groblja su i muke.
Sloboda je strašna, hladna i kruta.«**

.....

Ovi stihovi govore mnogo o Goranovom doživljavanju četničko-partizanske slobode, koju je on u punini svih oblika doživio upravo u Slunju. O tome u daljnjem osvrtu na Gorana.

Ivan Goran Kovačić je osobno postao žrtva takove »slobode, koja ždere meso i guta krv«. Ubio ga je četnički kapetan Boro Blagojević u blizini Foče, 13. srpnja 1943. Za grob mu se ne zna. Izgleda da si je sam pjesnik Ivan Goran Kovačić, već 1937. u pjesmi »**Moj grob**«, objavljenoj u Hrvatskoj reviji prevideo takovu smrt:

**»U planini mrkloj nek mi bude hum,
Nad njim urlik vuka, crnih grana šum,
Ljeti vječan vihor, zimi visok snijeg,
Muku moje ruke nedostupan bijeg.
Visoko nek stoji, ko oblak i tron,
Da ne dopre do njegov niskog tornja zvon,
Da ne dopre do njegov pokajnički glas,
Strah obraćenika, molitve za spas.
Neka šikne travom, uz trnovit grm,
Besput da je do njegov, neprobojan, strm.
Nitko da ne dođe, do prijatelj drag –
I kada se vrati, nek poravna trag.«**

U ovim stihovima Goran je prevideo svoju tragediju, samo što nije naveo počinitelja smrti, isto kao što je postupio u svojoj poemi »Jama«. Niti u »Jami« Goran ne navodi imena zločinaca, koljača pa ih četničko-partizanska strana pripisuje ustašama jer četniko-partizani »U tuđem oku vide trun, a u svome ne vide brvno!«

Četničko-partizanski zločini u Slunju i okolici inspiracija su za poemu »Jama«

Slunj nije bio osloboden, nego okupiran od 14. studenoga 1942. do 20. siječnja 1943.

Graničarski gradić Slunj je tada bio okupiran od šumskih odmetnika, koji su se sami nazivali četnici i partizani, k tome Narodno-oslobodilačka vojska,

samopredstavljana kao »osloboditelji« Slunja...

Mi Slunjani, međusobno (povjerljivo i tajno!) smo ih nazivali: Zločinci, neprijatelji, okupatori, banditi, šumski odmetnici, pljačkaši, palikuće, ubojice i koljači...

Ovdje ću iznijeti samo jedan podatak. Četniko-partizani su popalili više kuća i crkava u Slunjskome kraju, nego sve druge vojske zajedno koje su se tijekom rata kretale po tome dijelu Hrvatske. To isto vrijedi i za broj poubijanih ljudi. Četniko-partizani su tu uistinu bili vodeći zločinci.

»Narodni sud« i četničko-partizansko mučilište u Slunju

Nedaleko zgrade slunjske škole u mojem neposrednom susjedstvu, u kući Bare Lovrenčić s vrlo visoko ograđenim dvorištem, bio je smješten takozvani »Narodni sud«, što znači i četničko-partizansko mučilište u Slunju. Tu su obvezno prije ubojstva prolazili obred mučenja zarobljeni hrvatski vojnici i brojni civili, kojima je unaprijed bila pripisana neka krivnja radi koje su mučeni i ubijeni.

Ta
Lovrenčićeva
kuća je jedva
tridesetak
metara
udaljena od
kuće pisatelja
ovih redaka,
što ovdje
iznosim radi

Slunj

vjerodostojnosti podataka vezanih uz Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića.

Četničko-partizanska mučenja i ubijanja nedužnih ljudi

Vidio sam, čuo sam i zapamtio sam brojna zločinstva koja su u meni susjednoj Lovrenčićevoj kući, u podrumu i u dvorištu s visokom ogradom, vršili komesari i ubojice – zločinci četniko-partizani, zločinstva kakova ne pamti Slunj niti iz najstrašnijih vremena ratovanja s Turcima.

Tu su šumski banditi, četniko-partizani – samozvani »osloboditelji«, dovodili svakodnevno skupine novih neprijatelja i »neprijatelja« na mučenje, a one izmučene su odvodili na ubijanje, pretežno u slunjski Jelvik, u Grabarje i u obližnje grmove. Najstrašnije mučenje ljudi obavljali su četniko-partizanski batinaši i ubojice iz »Narodnog suda« noću pa se jauk od bola mučenih ljudi, Hrvata iz Slunja i okolice, čuo nadaleko u susjedstvo. Da bi se jauci mučenih ljudi manje čuli, običavali su mučitelji svirati hrmoniku, pjevati i prisiljavati mučene ljude da i oni pjevaju.

Ovakove scenarije nalazimo u potresnoj poemi »Jama« od Ivana Gorana Kovačića. Evo samo dvije kitice iz V. pjevanja:

»Korak po korak pošli smo; stali opet:

Krkljanje, udar, pad i opet korak.

Začuh zvuk jače. Ukočen, ko propet,

Stadoh. Na usni tuđe krvi gorak

Okus oćutjeh. Sad sam bio treći

Što jamu čeka u redu stojeći.

Strašna mi tama, od sljepoće gora,

Sav um pomuti i na čula leže,

I za njom svjetlost k'o stotine zora:

Iskro! Strijelo! Plamene! Sniježe!

Silno svjetlo bez ijedne sjene,

K'o oštar ubod igle usred zjene.«

U ovim stihovima je slika stanja i ponašanja četniko-partizana kakovo je Goran doživio prvih dana i noći za svoga boravka u Slunju od 31. prosinca 1942. do 5./6. siječnja 1943. To napose vrijedi za prvu noć u Slunju, koju je zajedno s Nazorom proveo Goran u kući »Narodnog suda« u kojoj su se, napose noću, »obredno« sprovodila najstrašnija mučenja nedužnih ljudi, Hrvata iz Slunja i okolice.

Prva četničko-partizanska strijeljanja nedužnih Slunjana

Uz brojne poubijane zarobljenike hrvatske vojske i ranjenike i civile u tome »prvom oslobođenju Slunja«, 14. studenoga 1942., uslijedila su prva ubijanja nedužnih Slunjana po presudi »Narodnog suda« (abecedno): **Stjepan Katić, Adam Kos, Slavko Kovačević, Joso Moćan, Joso Obajdin i Ivan Pavlešić. Iza ubijenih ostale su obitelji s četvero do osmero djece.**

Prije ubijanja ovih posve nedužnih ljudi, izvršenoga u dolini Nikole Neralića usred bijela dana, četničko-partizanske ubojice su strašno mučili žrtve, što je ustanovljeno kasnije pri ekshumaciji istih. Primjerice, posve nedužnom čovjeku, inače hotelijeru Slavku Kovačeviću, naživo su skidali kožu. Drugim žrtvama su sjekli udove i organe: iskopali oči, rezali jezik, ušesa, nos... To se je odvijalo baš onako kako je satkana čitava »Jama« Ivana Gorana Kovačića.

Četničko-partizanski obred mučenja žrtve prije ubijanja

Teško je vjerovati da je ikoja vojska, sudionica u Drugome svjetskom ratu, toliko mučila žrtve prije ubijanja kao što su to činili četniko-partizani. Oni su u svoja ubijanja neprijatelja i potvorenih neprijatelja ugradili obred mučenja, kakov jedva može pojmiti normalan čovjek. Za ovdje ponavljam, jer je strašniji nego strašan, samo jedan primjer, kojeg sam već naprijed spomenuo: 15. studenoga 1942. zazidali su u jednoj prostoriji dvorišne kuće Nikole Neralića u Slunju 22 (dvadeset i dva) živa ranjenika. Nada Galjer i Mješina Kukić su se hvalili da su oni dali zazidati 22 ranjena ustaška zločinca, a to su bili malne djeca, svi ispod 20 godina starosti. Nepojmljivo je u kakvim su mukama umirali ovi mladi ljudi, samo zato jer su bili hrvatski vojnici. U usporedbi s ovim oblikom smrti, četničko-partizanska batinanja i naživo rezanja prije ubojstva žrtve bila je »milost«. I za ovakove zločine nalazimo svjedočanstvo u Goranovoj »Jami«.

U kući »Narodnog suda« proveli su prvu noć pjesnici Nazor i Kovačić

Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić su prelaskom preko Kupe dobili pratećeg komesara »anđela čuvara«. Taj komesar ih je vjerojatno radi raznih ispitivanja, provjere identiteta i sigurnosti... doveo u zgradu »Narodnog suda« u Slunju. U tome »Narodnom sudu« Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić su proveli prvu noć, na koju su se drugog dana tužili govoreći da nisu mogli spavati.

Tu su čuli
dernjavu
batinaša,
četničko-
partizanskih
komesara,
mučitelja i
jauk nedužnih
ljudi – Hrvata
iz Slunja i
okolice, koje
su šumski
banditi već
mrcvarenjem
ubili, a nakon
toga ih mrtve
ili polužive
odvozili u
prirodne
bezdane i
zaostale
rovove bivše

Ivan Goran Kovačić među partizanima

Jugoslavenske vojske, u šuma-parku zvanom Jelvik... Tu su ih dotukli tupim predmetima i samo zasuli zemljom pa su ih njihovi najbliži noću iskopali i potajice sahranili u groblju.

Predpostavljam i vjerujem da je Ivan Goran Kovačić noćenjem u četničko-partizanskom »Narodnom sudu« i mučilištu dobio prvu klicu inspiracije za svoju poemu Jama i za naprijed navedene stihove iz pjesme »Naša sloboda«. Upravo u prvoj kitici te pjesmice je prikazao pravi »obraz« četničko-partizanske slobode, a u čitavoj poemi »Jama« sve najstrašnije što je u Slunju, u »Narodnome sudu« doživio, vidio i čuo od učiteljica Jelene i Lucije Cindrić.

Premještaj došljaka u kuću učiteljica – sestara Jelene i Lucije Cindrić

Ovdje iznosim jedan točan podatak, kojega nisam uspio pronaći u nijednome literarnome izvoru. Prema točnom pamćenju Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić su došli u Slunj 31. prosinca 1942. O tome je brujio iz usta četniko-partizana čitav Slunj. Komesari su držali govor iza govora hvaleći se dolaskom pjesnika na »oslobođeni teritorij«.

Sa svojim vršnjacima išao sam u rano predvečerje u Crkvu jer sam bio ministrant i rado sam slušao statističke podatke koje je svećenik iznosio za proteklu godinu. Na Mostacu (bivši središnji trg u Slunju) jedan je komesar držao vrlo glasni govor o pridošlim »narodnim pjesnicima Vladimiru Nazoru i Ivanu Goranu Kovačiću, koji su već u oslobođenome Slunju.«

Pjesnici su po zapovjedi svojih gospodara napustili Slunj tijekom 5./6. siječnja 1943., uoči dana Sveta tri kralja.

Već drugog dana dolaska u »oslobođeni« Slunj premješteni su Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić iz kuće »Narodnog suda« u susjednu, vrlo lijepu kuću slunjskih učiteljica Jelene i Lucije Cindrić. Tu su ostali nekoliko dana, točno do 5. siječnja 1943., a zatim su ih noću njihovi domaćini četniko-partizani odpremili preko Lađevca, Šturlića, Cazina i Ostrožca u Bihać i...

U kući učiteljica Cindrić nisu imali stalnog komesara, nego je ispred kuće stražario jedan četniko-partizan. Ova pripomena je jako važna, jer su bez komesara mogle učiteljice Cindrić slobodno govoriti Nazoru i Goranu o četničko-partizanskim zločinstvima.

Pripominjem da su ove dvije učiteljice moje rođakinje – tetke u drugome koljenu sa ženske strane rodoslovnog stabla. Ovo iznosim jer sam uz osobno doživljeno dobivao od svojih tetaka, već onda, a napose kao odrastao čovjek, brojne podatke o ponašanju Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića i o svim četničko-partizanskim zločinima o kojima su im obadvije učiteljice mnogo govorile. One su predviđale da će upravo kroz mene biti zapamćena ta istina i možda nekada proširena u javnost.

Uz moje osobne doživljaje četniko-partizana kao strašnih ubojica, učiteljice Jelena i Lucija Cindrić su mi proširile znanje o zločinstvima četniko-partizana koji su sebe nazivali Narodno-oslobodilačka vojska... Ove umirovljene učiteljice su neiscrpno govorile Nazoru i Goranu o svim četničko-partizanskim zločinstvima u Slunju i u Slunjskome kraju.

Jauk užasa mučenih ljudi iz »Narodnog suda« čuo se je najstrašnije noću

Do moje kuće, do Cindrićeve kuće (udomiteljice Nazora i Gorana) i po čitavom susjedstvu je dopirao jauk mučenih ljudi iz četničko-partizanskog »Narodnog suda« i mučilišta u Lovrenčićevoj kući, podrumu i dvorištu. Od toga jauka, ponekad svirke harmonike i pjesme, nije se moglo noću spavati u čitavom susjedstvu, uključujući i Cindrićevu kuću, u kojoj su tada stanovali Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić.

Tu je Ivan Goran Kovačić dobivao i obogaćivao inspiraciju za svoju potresnu poemu »JAMU«, za koju su sestre učiteljice Jelena i Lucija Cindrić govorile da je započeta u njihovoj kući, u Slunju. Onda je to bila kuća broj 42, a sada je Stara cesta 7, Slunj.

S pjesnicima već prvog jutra u Cindrićevoj kući

Kao 14-ogodišnjak sa zrelošću III. razreda gimnazije, upoznao sam pjesnika Vladimira Nazora i njegovog suputnika Ivana Gorana Kovačića već prvog jutra u kući sestara – učiteljica Jelene i Lucije Cindrić. To se odvijalo ovako. Četniko-partizani su zapovjedili mojim roditeljima Josi i Franciki Hazler da moraju od svojih krava dati svako jutro po dvije litre mlijeka za drugove pjesnike Nazora i Gorana. To mlijeko sam im donosio ja osobno. Prema sjećanju to sam činio samo četiri jutra.

Tu dužnost sam obavljao s nekakvim oblikom miješanog nezadovoljstva (»Zašto baš ja moram nositi mliko?!«) i istovremene radoznalosti, jer sam želio upoznati ove zalutale hrvatske pjesnike, čuti nešto od njih i u razgovoru pitati ih štošta. To mi je uspijevalo s vrlo govorljivim Vladimirom Nazorom, ali ne i s Goranom Kovačićem, koji je uvijek samo šutio kao mumija i davao je izgled nezadovoljnog čovjeka.

Slika i dojam prvog jutra

Susret prvog jutra bio je ovakav. Donio sam mlijeko (mi u Slunju kažemo mliko) i pozdravio s »Dobro jutro!« Učiteljice su jednako tako odzdravile. Nazor mi je odgovorio: »Zdravo družo!«, a Goran je prešutio pozdrav.

U predsoblju, ujedno zimskoj kuhinji, iznad umivaonika brijao se je Vladimir Nazor britvom koju je od nekoga dobio, jer su njegove stvari nestale na putovanju prema Slunju. Netko ih je prisvojio. Pri brijanju je dosta glasno razgovarao s umirovljenom učiteljicom Jelenom Cindrić, a Ivan Goran Kovačić je tmurno zamišljen sjedio na udobnom tapeciranom stolcu i nije ništa govorio. Nazor je bio pri završetku brijanja. Mene se je jako dojmio njegov starački vrat s visećim podbradkom, obrazi i špičasta bradica.

To se je odvijalo oko 8 sati ujutro točno 2. siječnja 1943. Obadvije sestre učiteljice su bile budne. Učiteljica Lucija je šutke obavljala neke poslove, ložila kuhinjsku peć, koja je ujedno zagrijavala i susjednu prostoriju otvorenih vrata u kojoj je sjedio Goran, a njena sestra Jelena se je naprosto svađala s Nazorom. Oslovljavali su se s »Ti« jer su se valjda poznavali od ranije. Naime, Vladimir Nazor i Jelena Cindrić su bili prosvjetari, po starosti

približni vršnjaci. Uz ostalo Nazor je bio i profesor na Učiteljskoj školi, a na jednoj školi je pored učiteljavanja u Tounju i drugdje djelovala i Jelena kao nastavnica pa su se vjerojatno poznavali iz raznih susreta i učiteljskih sjednica.

Vladimir Nazor je djelovao zadovoljno

Po prvome dojmu na mene, mogu reći da je Vladimir Nazor pokazivao opće zadovoljstvo, radost, govornost, ushićenost pa možda i sreću sa svojim dolaskom među partizane, »na oslobođeni teritorij«. To je pokazivao u svome odnosu s četniko-partizanima, u susretima s običnim ljudima, na ondašnjim svakovečernjim priredbama, koje su organizirali »osloboditelji« radi promidžbe i svoje zabave i u svakome nastupu, napose u svome prvome govoru u Slunju... U tome ponašanju djelovao je vrlo uvjerljivo, što isključuje svaku pomisao na glumu.

Sjećam se dobro njegovog razgovora s Vječeslavom Holjevcem, Čanicom Opačićem, Pantom Katićem, Ivom Lolom Ribarom i Ljubišom Gruborom, koji su sjedili u prvim redovima na jednoj večernjoj priredbi u školskoj dvorani. Mi djeca raznih uzrasta,

Vječeslav Holjevac u to je vrijeme bio politički komesar kordunaških partizana

među kojom sam bio i ja, sjedili smo na podu između pozornice i prvog reda publike pa smo rado i znatiželjno promatrali te susrete i dječjom znatiželjom prisluškivali razgovore. Dakako, u prvome redu sjedili su uvijek najvažniji četniko-partizanski čelnici. Veco Holjevac je tada bio komesar kordunaških partizana, Čanica Opačić je bio glavni sudac u »Narodnome sudu«, Pante Katić je bio komandant grada, a najmlađi među njima Ljubiša Grubor je bio sekretar Pokrajinskog komiteta Skoja. Ivo Lola Ribar je bio glavni sekretar Skoja (Saveza komunističke omladine Jugoslavije). Upravo u to vrijeme organizirao je nekakav skojevski dernek u Slunju, koji je ušao u komunističku povijest. Razgovor Vladimira Nazora s njima je bio vrlo uzbudljiv i popraćen s dosta smijeha.

Tek spomena radi dodajem da sam viđao Ivu Lolu Ribara i druge skojevce svakog dana, jer im je središnjica bila u stambenom dijelu kuće Hrvatskog katoličkog doma u Slunju, točno nasuprot mojoj obiteljskoj kući, tada kuće broj 2 i sada Stara cesta broj 2, a moja kuća je tada bila broj 39, a sada je Stara cesta 1, Slunj.

Nazorov odnos prema meni

Ne smijem propustiti Nazorov odnos prema meni osobno, koji je bio vrlo zanimljiv po

njegovim kazivanjima i upitima. Neizostavno mi je zahvaljivao na mlijeku, koje sam donosio, pitao me je o školi, o uspjehu i postavljao kojekakova pitanja shodna mojemu uzrastu. Pitao me je čak volim li narodno-oslobodilačku vojsku?! Našavši se u nedoumici, rekao sam mu da ne volim niti jednu vojsku jer vojske ratuju, a ja ne volim rat. On me je na to uvjeravao da je narodna vojska i narodno-oslobodilački rat pravedan i poželjan jer se bori za slobodu. Ja sam si mislio svoje, jer četničko-partizansku slobodu sam doživljavao kao strahovladu, mučenje i ubijanje ljudi koji nisu »plesali onako kako su oni svirali«.

Nazorov prvi govor u Slunju

Za svoj javni nastup, prvi govor u velikoj dvorani Osnovne i Građanske škole u Slunju, napisao mi je sam Vladimir Nazor kratki pozdravni govor kojim sam ga trebao kao »drug omladinac« javno pozdraviti. To sam i učinio na pozornici velike dvorane u slunjskoj školi. Prema sjećanju taj pozdravni govor slovio je ovako: »Ponosan narod i narodna vojska Slunja grada i Korduna, sretni smo da Te pozdravimo, naš veliki pjesniče, Nazor Vladimire! Osjećaj se ugodno i budi s nama sretan kao što smo mi sretni s Tobom u slobodnome gradu Slunju!« **Taj pozdravni govor su spalili suvremeni četniko-partizani.** Kao čuvar svojih knjiga, svojih i obiteljskih slika, školskih bilježnica, crteža, pisama i svih zapisa, uključujući i spomenar, imao sam u svojim arhivalijama sačuvan i taj pozdravni govor.

Nažalost, sve su u mojoj rodnoj kući u Slunju spalili i uništili raznim divljačkim metodama današnji četniko-partizani, srbski zločinci u

Povijest se ponovila 1991.-1995.

»oslobođenome Slunju«, prozvanom Šešeljevo 1991. – 1995. Tko to kaže da se povijest ne ponavlja?!

Ivan Goran Kovačić je u Slunju samo šutio

Kako sam već pripomenuo, za razliku od govornog Nazora Ivan Goran Kovačić nije pokazivao ni zadovoljstvo, ni sreću, ni dobro raspoloženje, čak niti rječitost. Za nekoliko dana boravka u Slunju čuo sam iz usta Ivana Gorana Kovačića samo jednu jedinu rečenicu i to pitanje upućeno meni: »**Jesi li ti to klanje ranjenika zaista vidio?**«

To sam mu potvrdno odgovorio. Moj odgovor slijedi u osvrtu na razgovor između Vladimira Nazora i Jelene Cindrić, jer je u tome razgovoru uslijedilo ovo pitanje.

Goran je pravio nekakve pribilješke, vjerojatno za »Jamu«!?

Toga, po sjećanju drugog jutra, kad sam donio mlijeko, pjesnik Ivan Goran Kovačić je pravio neke pribilješke, vjerojatno iz, rekao bih, žučnog dijaloga između Nazora i umirovljene učiteljice Jelene Cindrić, koja mu je nabrajala počinjene četničko-partizanske zločine u Slunju i u Slunjskome kraju, zvanome Kordun.

U toj prepirki s Vladimirom Nazorom u nazočnosti Ivana Gorana Kovačića, koji je sjedio na istoj stolici kao i jučer, kad je Jelena Cindrić govorila Nazoru (kao da čita) o četničko-partizanskim ubijanjima u Slunju, došla je na oko 500 (petsto) ranjenika koje su na školskom prozoru klali četniko-partizani. Tada su uslijedile Jelenine riječi: »One ranjenike u redu za klanje koji nisu mogli hodati gurali su četniko-partizani i nosili su ih lakši ranjenici ili su se na njih naslanjali u redu do četničko-partizanskog klanja i bacanja u kamion. Taj kamion je odvezio poklane ranjenike u veliku i vrlo duboku bezdanu na Debeloj Glavi oko 4 km daleko od Slunja u smjeru Plaškoga. Kad su se zločinci umorili klanjem, odvezili su kamionom nezaklane ranjenike i žive ih bacali u duboku bezdanu na Debeloj Glavi...«

Josip Broz Tiro i Vladimir Nazor

Ja sam donio jutarnje mlijeko i nazočio tome burnom razgovoru učiteljice Jelene Cindrić i Vladimira Nazora. Jednog časa upre učiteljica Jelena Cindrić prstom u mene i kaže: »Ovaj dječak sa svojim vršnjacima je gledao to

četničko-partizansko klanje zarobljenih ranjenika, hrvatskih vojnika!« Tada sam prvi i zadnji put čuo iz usta Ivana Gorana Kovačića jednu rečenicu i to pitanje, koje sam već naprijed napisao i ovdje ga radi slijeda razgovora ponavljam i donosim svoj odgovor.

Ivan Goran Kovačić: »Jesi li ti to klanje ranjenika zaista vidio?«

Odgovorio sam sljedeće: »**To klanje ranjenika sam gledao zajedno s bratićem Tomom Hazlerom i Matom Sminderovcem. Naše kuće su u neposrednoj blizini škole i mi smo gledali taj užasni čin ispred naših kuća, zapravo s Križopća, a mogli smo ga vidjeti i kroz prozor iz Matine kuće. Taj užas nad ranjenicima vidjeli su svi susjedi i prolaznici. Skupina četniko-partizana je gurala ranjenike pred skupinu četničko-partizanskih koljača koji su klali ranjenike puščanim noževima (bajunetama).**«

Najstrašnije mi je bilo, kad me je iz reda, neposredno pred klanje, glasnim povikom zamolio moj daljnji rođak, ranjenik Mato Pavlešić, Mandin: »**Dragane, reci mojoj mami da**

sam umro od rana, ali joj nemoj reći da su me zaklali!« Ja sam to rekao svojoj majki i ne znam kako je ona prepričala svojoj sestričnici Mandi Pavlešić, majki od zaklanog jedva 18-ogodišnjeg ranjenog jedinca, sina Mate. Za njega su širili glas među rodbinom da je poginuo kod Topuskoga, što nije točno. Mate je zaklan četničko-partizanskim nožem na prizemnom prozoru lijevog krila koje je pripadalo Građanskoj školi u Slunju. To sam osobno vidio i drhteći od užasa pobjegao sam kući.

Taj Mate Pavlešić je inače bio vrlo miran dečko, prognanik iz Primišlja. Naime, Talijani su na bijegu iz Slunja, točno na dan Cvjetnice 1942. prognali Hrvate iz Primišlja. Neki prognanici su dospjeli u Slunj, a ostali kojekuda: u Ogulin, u Tounj, Karlovac... Sredinom ljeta 1942. Mato je dragovoljno pristupio u Hrvatsku vojsku, u 10. ustašku bojnu pod zapovjedništvom bojnika Slavka Bednjanca. Svoj mladi život je kao ranjenik završio od četničko-partizanskog noža.

Četničko-partizanska literatura navodi 700-800 ranjenika

Četničkopartizanska literatura, Zbornik 18, HAK, Karlovac, Stevo Opsenica, »Borbe za oslobođenje Slunja novembra 1942.«, str. 435. – 447. navodi 388 poginulih ustaša, 162 zarobljenih i oko 700-800 ranjenih«. Svi ovi brojevi su uvećani na četničko-partizanski način. Objektivno sudeći moglo je biti oko 500 ranjenika, jer su borbe za »oslobođenje Slunja« trajale više tjedana, a k tome su dopremani u Slunj svi ranjenici iz Bihaća, Zavalja, Petrovog Ličkog sela, Vaganca, Drežnika, Rakovice i iz okolnih sela bliže mjesta Slunja.

Zarobljenih hrvatskih vojnika je također bilo mnogo manje nego što navodi Stevo Opsenica i to su bili pretežno domobrani i oružnici. Ustaše se nisu nikada predavali, a u beizlaznoj situaciji imali su za sebe i za najbliže neprijatelje posljednju bombu.

Zarobljene domobrane i oružnike, njih oko 60, četniko-partizani su sve poubijali. Neke od njih sam zajedno s mojom majkom morao voziti na našim kolima u groblje. Još i sada mi je pred očima izmrcvareni mrtvi domobran Joso od Kate Brinke iz sela Cvitović.

Sve prognaničke obitelji iz Primišlja nastradale su od četniko-partizana

U kući učiteljica Cindrić razgovaralo se je s pjesnicima Nazorom i Goranom i o drugim životnim sadržajima, ali ipak najviše o četničko-partizanskim zvjerstvima, jer je učiteljicama bio cilj, da Nazora i Gorana kroz takove razgovore uvjere u pogriješku njihovih dolazaka k šumskim banditima.

Jelena Cindrić je govorila o stradanjima Hrvata, prognanika iz Primišlja, u Slunju. Tako su četniko-partizani ubili 10-ogodišnjeg Matu Pavlešića (Ivanovog) kao pastira, jer se je opirao pljačkanju svog stada. Njegovog oca Ivana Pavlešića, sina Mikinoga, su nakon mučenja ubili po presudi »Narodnog suda«. Ivanov brat Mate ubijen je u Srebrenici kao hrvatski vojnik, a brata Nikolu Pavlešića, oca sedmero djece, su natjerali četniko-partizani da skače u smrt s visoke stijene. U sličnu smrt natjerali su četniko-partizani Ivana Pavlešića Dragicinog. Strijeljali su presudom »Narodnog suda« Matu Rigljana, oca šestero djece. Ivan Vuković, prognanik iz Primišlja, je umro od posljedica četničko-partizanskog mučenja, a Dragan Vuković, sin Nikole Vukovića iz Primišlja, je netragom nestao.

O ovima i drugim četničko-partizanskim zvjerstvima svakodnevno su učiteljice Cindrić govorile Vladimiru Nazoru i Ivanu Goranu Kovačiću.

Uvjeren sam da je Ivan Goran Kovačić inspiriran za svoju poemu »Jama« u četničko-partizanskome klanju u Slunju, napose na klanju oko 500 ranjenika. Ti ranjenici većinom su bili slunjsko-hercegovačka mladež.

Na ovu inspiraciju za poemu »Jama« ukazuje mi Goranovo bilježenje podataka učiteljice Jelene

Cindrić i ono što sam naprijed naveo o njegovom nezadovoljstvu, šutljivosti i jednom jedinom pitanju: **»Jesi li ti to klanje ranjenika zaista vidio?«**

S tim uvjerenjem da je Goran inspiriran u Slunju za potresnu poemu »Jama« živjele su sestre učiteljice – Jelena i Lucija Cindrić – i s tim uvjerenjem su umrle. Napose je Jelena u povjerljivim krugovima uvijek govorila da Ivan Goran Kovačić prije dolaska u Slunj nije imao gdje vidjeti niti tako zorno čuti o klanjima ljudi kao što mu je ona govorila o četničko-partizanskim klanjima ljudi u Slunju. Dakako, Ivan Goran Kovačić je i osobno doživljavao četničko-partizansko mučenje, klanje i druge oblike ubijanja hrvatskih vojnika i civila. Nažalost i sam Ivan Goran Kovačić je postao žrtvom srbsko-fašističkih četnika.

Iz iznesenoga se, dakle, može s uvjerljivom dozom sigurnosti smatrati da su Gorana za »Jamu« inspirirale ljudske tragedije u Slunju i da su barem pribilježske za njene stihove napravljene u Slunju.

Jelena i Lucija Cindrić su

Goranu i Nazoru predstavile četniko-partizane

Četnici i partizani (pretežno komunisti) su se u Slunjskome kraju, zvanome Kordun, pokazali kao pljačkaši i koljači prije i istaknutije nego u bilo kojemu kraju Hrvatske. U tome zanatu pljačke, mučenja i klanja nedužnih ljudi i svojih protivnika istakli su se četniko-partizani više nego svaka druga vojska u ratu. Druge vojske u ratu su imale sabirne logore u kojima je život bio ispaštanje, mučenje i vrlo česta smrt, ali je ipak netko bio oslobođen ili je pobjegao ili na neki način ostao živ, ali četniko-partizani nisu imali ratne logore, nego sve zarobljenike i osumnjičene protivnike najprije su »obredno!« mučili, a zatim mučenjem, klanjem i drugim terorističkim metodama smaknuli.

Četnikoartizani su se održavali i razvijali od pljačke i klanja ljudi jer drugih izvora za obstanak nisu niti imali, a ljude su likvidirali klanjem (što često ponavljam jer im je to bila glavna metoda smaknuća ljudi!) i srodnim brutalnim metodama, budući da nisu imali dovoljno strjeljiva pa su ga manje trošili za ubijanja ljudi.

Vrlo česti i omiljeni zločini četniko-partizana bili su otimanje stoke, uz nerijetko ubijanje pastira, a brojne pastirice su mučili, batinali i silovali, neke su i ubili, a ostale prognali u svoje selo...

Najčešći zločini četniko-partizana bili su prepadi na seoske redarstveničke postaje, u kojima je bilo obično 2-6 redarstvenika – oružnika. Oružnike su ubijali bez milosti i tako su dolazili do pljačkaškog plijena: oružja, strjeljiva, živeži i drugih potrebitina. Omiljena zlodjela četniko-partizana su bila miniranje željezničkih pruga, u kojima su najviše pogibali nedužni putnici.

Već od samog početka uspostave Nezavisne Države Hrvatske bilo je vrlo opasno putovati cestama Slunjskog kraja. Šumski banditi četniko-partizani su sačekivali te pljačkali i u najvećem broju ubijali pješake, ljude prevožene na konjskoj sprezi, motornim vozilima i napose u poštanskom autobusu i u tzv. Tapredu.

Jedan dio ljudi koje su četniko-partizani poubijali tijekom 1941. i 1942.

Autor ovog priloga ima popis od točno 106 pretežno poklanih ljudi Slunjana (pretežno 1941. i 1942. iz najužeg mjesta Slunja), putnika ili zatečenih u svojim kućama, od kojih ću navesti samo nekoliko imena nedužnih ljudi, samaca, žena, očeva obitelji i slično: (abecedno): Franjo Barić, Slavko Bednjanac, Grgur Begović, Mijo Begović, Ivan Bogović, Ive Bogović, Ivan Bosanac, Jelena Bosanac, Juraj Božičević, Jure Božičević, Tomica Božičević, Božidar Brkić, Mato Cvitković, Janko Čop, Vid Flanjak, Milan Fumić, Ljubica Gračan, Slavo Gračan, Ante Grdić, Milan Hazler, Mile Holjevac, Stipe Holjevac, Slavo Ivšić, Jure Jareb, Ivica Jurčić, Jelena Jurčić, Ante Katić, Adam Kos, Milan Kosanović, Pero Lalić, Marija-Valentina Lesar, Stjepan Lalić, Ivan Lovrenčić, Jure Lucić, Ljekarnik Puba, Stanko-Anton Megušar, Mike Močilac, Slavo Mravunac, Mijo Neralić, Ivan Obajdin, Joso Obajdin, Mare Obajdin, Mate Obajdin, Ivan Pavlešić (Barin), Ivan Pavlešić (Mikin) Mate Pavlešić (Ivanov), Nikola Pavlešić (Mikin), Miloš Požega (s tri suputnika), Ivica Radočaj, Ivo Radočaj (s četiri suputnika), Janko Skukan, Joso Stipetić, Jure Štefanac, Mića Štefanac (s četiri suputnika), Milan Štefanac, Nikola Štefanac, Zvonko Štefanac, Dragutin Turkalj, Ivo Tutek s dvojicom suradnika, Ivo Vrančić, Otto Wolf, Mića Zmajlović, Juraj Žalac (s dvoje suputnika)...

Rezanje naživo djece i mladih ljudi

Četniko-partizani iz brigade Hamdije Pozderca su 13-godišnju Ljubicu Gračan zaklali pred roditeljima u kući.

Brata pisatelja ovog priloga Milana Hazlera 14-godišnjeg dječaka su pri odlasku na naukovanje zanata 21. ožujka 1942. u Badljeviniu presreli na putu nedaleko Slunja četniko-partizani Milan Adžibaba i Branko Ilić i predali ga četniko-partizankama u selu Raletina. Ove su ga naživo sasjekle.

Treći sličan slučaj je mlada žena u drugom stanju Dragica Kovačević, koju su radi nekog neposluha odveli u Budački i tamo silovali i mučenjem umorili.

Četvrti iz takvih slučajeva mučenja je Ante Grdić, stihoklepac pjesme »Na Kordunu grob do groba«, koju je prepjevao s pjesme »Na Kupresu grob do groba«. Toga dečka su četniko-partizanke naživo rezale na Ivšić brdu dok nije izdahnuo, a onda su gazile po njemu. To su gledali svi okolni pastiri, među kojima je bio i pisatelj ovih redaka. Slično su mučili skoro sve žrtve prije smaknuća.

Ivana Rendulića su četniko-partizani i srbski civili ubili batinanjem kolcima, 21. lipnja 1941., kad još nije ni bilo ustaša.

Marka Turkalja iz Rakovičkog selišta su četniko-partizani u Močilama, nakon svestranog mučenja, bacili u bačvu kuhane vode od čega je umro (Ivan Stričić, Žrtvoslov Slunjskog kotara, Slunj, Zagreb 2005.). Ovome nabranjanju je jedva moguće doći do kraja pa ostajem kod navedenih primjera. Njih je i brojne druge zločine opisala Nazoru i Goranu učiteljica Jelena Cindrić.

Četniko-partizani su ljude gušili dimom i utapali u rijekama

Uz klanje, četniko-partizani su u Slunju ubijali nedužne ljude mučenjem, premlaćivanjem tupim predmetima, bacanjem živih ljudi u duboke bezdane (bezdana na Debeloj Glavi, u selu Močile blizu Slunja i u druge bezdane), gušenjem dimom u pećinama (oko 22 hrvatskih seljaka i dvije majke s djecom u Kuterevićevoj pećini). Ovom metodom gušenja dimom, kao sa svojim patentom, hvalio se javno govorom i pisano njezin autor Petar – Pepa Zinaić, najveći poznati četničko-partizanski zločinac u Slunju i Slunjskome kotaru za vrijeme Drugog svjetskog rata i u poraću i za srbsko-agresivnog i genocidnog rata 1991. – 1995.

Taj zločinac Petar Zinaić, inače šef Ozne, Udbe i njihovih sljedbenica u Slunju, živi danas u Beogradu i u Budvi, piše protuhrvatske knjige i uživa u visokoj hrvatskoj mirovini. Njegovo

izručenje ne traži hrvatsko pravosuđe po hrvatskim zakonima niti po slovu Deklaracije EU-a za lustraciju komunizma i komunističkih zločinaca. Neka ovo služi na čast hrvatskome pravosudnom čelniku Mladenu Bajiću i drugim pravosudnim dužnostnicima u Republici Hrvatskoj.

Četniko-partizani su ubijali nedužne ljude nasilnim utapanjem u rijekama. Primjerice, 14. studenoga 1942. uvečer natjerali su skupinu oko 30 ljudi, žena i djece da skaču u nabujalu rijeku Koranu i svi su se potopili.

Evo od brojnih samo

četiri pojedinačna slučaja: udavili su u rijeci Mrežnici Miću Zmajlovića (goniča stoke), u rijeci Korani Janka Skukana (pekara) i Katu Matešić (djevojku); u rijeci Slunjčici udavili su Slovenca Stanka-Antona Megušara (urara). Utapatelj Megušara je bio četniko-partizan Mile Rakinić radi pljačke satova. Ljudima su svezali ruke i noge i k tome teži kamen oko tijela i bacili ih u rijeke.

7. Završne misli

Četniko-partizanska zlodjela su neizbrojiva i neopisiva

Radi povijesne istine, a ne radi umanjivanja zločinstava, od svih vojnih ustrojstava mora se reći da su

zločinstva četniko-partizana u Slunjskome kraju bila vodeća, čak veća nego od svih drugih vojska zajedno. Četniko-partizanska zločinstva su neizbrojiva i malne u svima zločinstvima prvi zločin su počinili četniko-partizani, a onda je slijedila osveta.

Četnici i pridruženi im komunistički partizani su ubijali Hrvate radi ostvarenja Velike Srbije na hrvatskome prostoru. To je bilo programirano u svim četničkim, što će reći, i u četniko-partizanskim planovima, a napose u onome četničkog stratega Stevana Moljevića i Draže Mihailovića koji se svodi na: »Poubijati, prognati i ostatak Hrvata od oko 200.000 denacionalizirati!« (Vidjeti o tome u Jozo Tomasevič: »Četnici u Drugom svjetskom ratu, Liber, Zagreb, 1979.«, napose Glava šesta, Četnički ciljevi i organizacija, str. 155. nadalje.)

Kroz čitavu ovu raspravu provlači se naziv četniko-partizani. To je najispravniji naziv jer su četnici i partizani bili udruženi u dijelu Hrvatske, u koji spada Slunjski kotar i Plašćanska udolina. Čak, kad su se međusobno svađali pa i ratovali vrlo

brzo su se četnici i partizani pomirili ili barem prelazili jedni k drugima. To je predmet obširnih studija, u koje je ovdje nemoguće ulaziti. Posvemašnje opravdanje za naziv četniko-partizani vrijedi do treće godine Drugog svjetskog rata, a to je vrijeme najvećih zločina u Slunjskome kraju, kad su Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić došli u Slunj na »oslobođeni teritorij«.

Komunistički zbornici na više od 10.000 stranica puni su laži i zataja

Doktor povijesnih laži, komunist srbsko-četničkog svjetonazora Đuro Zatezalo objelodanio je, sa sebi sličnim suradnicima, dvadesetak Zbornika, izdanih najviše u HAK-u, Karlovac. Ta Zatezalova literatura je prepuna laži na račun Hrvata, preuveličavanja glede dobrote, nedužnosti i žrtava u pitanju Srba. K tome dolaze netočni podatci o broju stanovnika i nacionalnosti, razne zataje i tendenciozne manipulacije s postojećim istinama i iskrivljavanja činjenica do u bezkraj.

Evo kako Zatezalova suradnica Mirjana Peremin piše u Zborniku 18, str. 905. nadalje pod naslovom »Ljudski gubici na području kotara Slunj i Veljun 1941. – 1945.« Doslovce na stranici 905. (uz skraćivanje nepotrebnog teksta) stoji: »Na području za koje utvrđujemo ljudske gubitke... živjelo je 49.308 stanovnika. Ukupni broj ljudskih gubitaka iznosio je 10.098. Od toga je prema nacionalnom sastavu stradalo 9.852 Srba, 236 Hrvata i 10 ostalih nacionalnosti.«

Postoji li živi čovjek, koji može vjerovati u ove laži doktora Đure Zatezala?!

Hrvatska brojidba žrtava rata i poraća u kotaru Slunj

Saborska komisija za utvrđivanje svih žrtava Drugog svjetskog rata našla je na području kotara Slunja, u kojeg spada i ratni kotar Veljun, oko 7.500 žrtava Hrvata i oko 2.500 žrtava Srba. Popis žrtava je vršen poimenično iz svih pristupačnih izvora koji su smatrani pouzdanima, ali popis nije dovršen jer je Koalicijska vlada na čelu s drugom Ivicom Račanom ukinula komisiju. Zato gornje brojeve izražavamo s »oko«, jer nisu popisane sve ratne i poratne žrtve.

U popis nisu unesene žrtve poginulih vojnika obadviju zaraćenih strana na prostoru kotara Slunj iz drugih krajeva Hrvatske, bivše Jugoslavije, Njemačkog Reicha i Italije. Približni podatci postoje, ali će biti predmetom drugog priloga.

Na Kordunu grob do groba

Po svome zločinačkome ishodu postoji velika sličnost između hrvatske narodne pjesme »Na Kupresu grob do groba« i potresne poeme JAMA od Ivana Gorana Kovačića. Umjesto usporedne analize, autor ovih redaka čvrsto vjeruje da se sadržaj obadviju pjesama odnosi na stradanja hrvatskog naroda u Slunjskome kraju i na Kupresu, dakako i drugdje.

»Na Kordunu grob do groba,

Traži majka sina svoga

Našla ga je, na grob klekla,

I ovako sinu rekla:

O moj sine, radost moja,

gdje počiva mladost tvoja?

Otac plače, majka cvili,

Otvori se grobe mili

Grobak se je otvorio,

Sin je majci govorio:

Ne plač mila majko moja,

Teška mi je suza tvoja

Teža mi je suza tvoja

Nego crna zemlja moja.

Ajde majko domu svome,

Ne dolazi grobu mome

Ajde majko kaži rodu

Da sam pao za slobodu

Idi majko kaži rodu

Da se bori za slobodu.

Pjesma i sudbina prepjevnog pjesnika Ante Grdića

»Na Kupresu grob do groba« je izvorna hrvatska narodna pjesma. Može li se uopće zamisliti jedna srbska pjesma u kojoj se ne bi niti spomenulo srbsko ime. U pjesmi »Na Kupresu grob do groba« ni u prepjevu »Na Kordunu grob do groba« nema spomena Srba pa je nepotrebno dokazivati da to nije srbska pjesma, tim više što se pjesma pjeva na melodiju budnice ustaške Crne legije: »Evo zore, evo dana, evo Jure i Bobana«.

Kupres nekada

tamburicu zvanu dangubica i usnu harmoniku. Pjevušio je uglavnom domaće pjesme Slunjskog kraja, napose iz zavičajne Rakovice, a neke je i sam sklepaio kao na primjer: »Slunjske dame, ljubeć Talijane, // Nisu znale, da će ostat same. // Bilo bi im bolje ljubiti domobrane, // Hrabre momke naše Nezavisne...« »Sve od Slunja do Plitvice // Najljepše su cure rakovičke. // One nose kijklje kratke // Da zavode momke ličke // Da pokažu ubave nožice // Koje krasi mlade djevojčice. // Krševite Rakovčane // ponosite domobrane...« Spjevao je Ante Grdić i poneku političku rugalicu, kao što je ova koja mi je još u sjećanju: »Tito, Veco, Puba, Nada / i još Jelka k njima spada, / traljava je to brigada...«

Ante Grdić je završio u Slunju kao žrtva ženskog partizanskog zločina

Nažalost i taj miroljubivi i dobri mladić, hrvatski oružnik, postao je žrtvom razbješnelog komunističkog i četničko-partizanskog zločina. Naime, 8. lipnja 1943. su komunisti i četniko-partizani iz brigade Hamdije Pozderca djelomično zauzeli Slunj i nakon dva dana bili su protjerani. Slunjanima u pomoć došla je 11. domobranska pukovnija iz Cetingrada i iz Velike Kladuše. Hamdijina brigada je bila zločinačkija od svih komunističkih i četničko-partizanskih zločinaca koji su »oslobađali« Slunj tijekom čitavog rata. Ubijali su staro i mlado, muško i žensko, civile i zarobljene vojnike.

Među zarobljenim nesretnicima našao se i oružnik Ante Grdić kojeg su partizanke strijeljale na Ivšić brdu u Slunju, 9. lipnja 1943. Nije to bilo obično strijeljanje, nego su ga četničko-partizanske zločinke, dakako Srbkinje, rezale živoga na komade i pritom pucale u njega. Tu je raskomadan ostao ležati do drugog dana, kad su ga njegovi roditelji odvezli u Rakovicu i sahranili na mjesnom groblju, gdje i danas počiva vječni san u dragoj zemlji hrvatskoj.

Hrvatski oružnik Ante Grdić, nakon dolaska iz Kupresa u Slunj, koncem siječnja 1943., donio je tu pjesmu i prepjevao je. Pisatelj ovih redaka je osobno poznao oružnika Antu Grdića. Uz obvezno naoružanje, Ante je uvijek nosio sa sobom

Pisatelj ovih redova, kao domobranski častnik u pričuvu, završava ovu raspravu s domobranskim posmrtnim pozdravom: »**S nama si Ante!**«

Zaključak

Tužna narodna pjesma »Na Kupresu grob do groba« i njeni prepjev »Na Kordunu grob do groba«, kao i pjevna melodija od »Evo zore evo dana, evo Jure i Bobana...« hrvatska je narodna pjesma i melodija. Svaka dvojba u tu istinu je bez osnove i svako srbsko posizanje za ovom hrvatskom pjesmom je primitivni oblik krađe tipičan za Srbe.

Potresna poema JAMA od Ivana Gorana Kovačića je također strašna slika stradanja hrvatskog naroda.

Obadvije hrvatske pjesme: »Na Kordunu grob do groba« i Goranova »Jama« su svjedočanstva stradanja hrvatskog naroda obadviju vjera, napose Hrvata katolika u Slunjskome kraju. Prva je prepjev s hrvatskog Kupresa na hrvatski Kordun, a druga je po svim raspoloživim podacima inspirirana u Slunju na četničko-partizanskim zločinstvima, koja je osobno upoznao i doživio Ivan Goran Kovačić u Slunju.

»Jama« ima svoju prvu inspiraciju u kući četničko-partizanskog »Narodnog suda« i mučilišta u Slunju, a tragično obogaćenje inspiracije dobio je Ivan Goran Kovačić od slunjskih učiteljica, sestara Jelene i Lucije Cindrić, prvih dana 1943. kad su mu učiteljice prikazale sva poznata četničko-partizanska zločinstva u Slunju i u Slunjskome kotaru, zvanome Kordun.

Što reći?

Rat je uvijek bio i uvijek će biti veliko zlo. Nažalost za komuniste to izgleda nije tako. Oni sanjaju o neprestanoj revoluciji i svijetu stvorenom na njezinom teroru. Žalosno je kad u tu mrežu zapadnu i ljudi koji bi svojim prirodnim darovima trebali nadahnjivati druge na ispravno ponašanje i razmišljanje. Ovdje smo vidjeli kako je to bilo s Vladimirom Nazorom i Ivanom Goranom Kovačićem. Prvi je dulje djelovao kao komunistički aparatčik pa bi bilo potrebno o njemu puno više govoriti. Ivan Goran Kovačić izgleda da se, ne samo prema ovom tekstu, prilično izgubio. Unatoč svemu komunističkom zlu i svom nutarnjem nepristajanju uz njega ipak je spjevao uz ostalo i sljedeću pjesmu. Komunisti su je namijenili svojim protivnicima, a što ako Kovačić govori upravo o njima, nešto slično kao u poemi »Jami«?

Mrzimo vas!

Mrzimo vas, hulje,

Mrzimo, krvnici,

Vi, pljačkaške rulje!

U majčinoj klici

Kunu vašu djecu

utrobe svih žena.

Naše ljute guje

Kroz kost će vam gmizat,

Pobješnjele kuje

Crijeva će vam lizat

Muhe zukavice i smrdljivi crvi

Osvetu će množiti

u crnoj vam krvi.

Srcem bismo jeli
Pogano vam meso,
na lešine sjeli
I klikitali bijesno,
Smrdežima vašim punili bi pluća
Za pobjede nove, nova nadahnuća.

(objavljena u Građi za kulturno-umjetnički rad godine 1943.)

Oni su tako postupali. A kako danas postupaju baštinici zle komunističke namisli, ne samo u kulturi? Pustimo svakom da odgovori u tišini svoga srca.

•